

11 PRÓBY ZJEDNOCZENIA KRÓLESTWA POLSKIEGO

PRZYPOMNIJ SOBIE

1. Jak doszło do upadku zasad pryncypatu i senioratu?
2. Jaka sytuacja polityczna panowała na ziemiach polskich na początku XIII w.?

■ ZIEMIE POLSKIE W POŁOWIE XIII WIEKU

Najazd Mongołów w 1241 r. doprowadził do rozpadu rządzonego przez Henryka Pobożnego państwa śląskich Piastów. Śląsk stał się wówczas areną walk toczonych przez synów zabitego księcia. Ostatecznie podzielili oni ojcowiznę między siebie. W ten sposób dzielnicą uległa rozdrobnieniu. Upadek państwa Henryka Pobożnego wykorzystali pozostali przedstawiciele dynastii piastowskiej. Konrad Mazowiecki, który miał aspiracje zjednoczenia całego kraju, zajął Kraków oraz Małopolskę. Początkowo zyskał nawet przychyłność tamtejszych możnowładców, jednak szybko wszedł z nimi w konflikt i został wypędzony. Na tronie osadzono **Bolesława Wstydliwego**. Czasy panowania tego księcia były wprawdzie okresem pokoju, jednak Bolesław

WARTO WIEDZIEĆ

Bolesław Rogatka

Następcą Henryka Pobożnego był jego najstarszy syn Bolesław, z powodu zuchwałości nazywany „Rogatką”. Książe spędził dzieciństwo pod opieką babki – Jadwigi Śląskiej (późniejszej świętej). Próbowala ona zaszczepić wnukowi chrześcijańską pokorę, jednak Bolesław stał się całkowitym przeciwieństwem tego ideału. Paradoksalnie, pod opieką pobożnych kobiet wyrósł na okrutnego człowieka o gwałtownym charakterze, pozbawionego zasad moralnych. Podczas walk z młodszymi braćmi przyjmował na służbę licznych najemników z Niemiec, którzy – nieopłaceni – łupili tereny księstw śląskich. Aby uzyskać fundusze na utrzymanie najemników, oddał biskupowi magdeburskiemu i margrabiemu brandenburskiemu pod zastaw Lubusz. Podczas oblężenia Wrocławia został uwięziony przez własnych rycerzy, którzy nawoływali go do opamiętania. Wypuszczony na wolność, nie zaprzestał swoich działań – przekazywał zamki w ręce rycerzy niemieckich, by dzięki ich pomocy najeżdżać dobra swoich poddanych i mścić się za uwięzienie. Ciągłe wojny doprowadziły go podobno do bankructwa – zmuszony był sprzedać własnego konia, a następnie włóczył się po kraju jedynie w towarzystwie wiernego gajka. Gdy odzyskał część władzy, aby powetować sobie niepowodzenia, porwał i uwięził biskupa wrocławskiego. Bolesław Rogatka zapisał się w historii również pozytywnie – zorganizował pierwszy turniej rycerski na ziemiach polskich. Odbył się on w 1243 r. we Lwówku Śląskim.

Bolesław Rogatka z Zofią z Doren i wędrownym muzykiem zostali przedstawieni na obrazie Jana Matejki. Książe był nazywany również „Łysym”, „Srogim” i „Cudacznym”, jednak w historii najbardziej utrwalił się przydomek „Rogatka”, nadany mu z powodu jego awanturniczego charakteru. Przez całe życie toczył spory z wieloma książętami i biskupami, nie przestrzegał obowiązujących zasad i nie dotrzymywał warunków zawieranych umów.

■ obraz, *Polska*, XIX w.

? Odszukaj w różnych źródłach informacje na temat dalszych losów ziemi lubuskiej.

stał się jedynie kolejnym władcą dzielnicowym, niemającym większych ambicji politycznych. Do zmiany władzy doszło także w należącej do Piastów śląskich Wielkopolsce. Rządy ponownie objęli tam wygnani kilka lat wcześniej synowie Władysława Odonica, uznani za prawowitych dziedziców tych podzielonych ziem.

Dawniej historycy za przyczynę szybkiego upadku księstwa Henryka Pobożnego uznawali postępowanie jego najstarszego syna – **Bolesława Rogatki**. Ten kłótlivy i okrutny władca bardziej interesował się rozrywkami rycerskimi niż rządzeniem. Jednak duże tempo procesu rozpadu państwa dowodzi, że nie znalazły się wówczas siły, którym zależałoby na jego dalszym istnieniu.

W drugiej połowie XIII w. każde księstwo piastowskie funkcjonowało już jako odrębne państwo, a stałe powiększanie się rodu Piastów pogłębiało rozdrobnienie kraju. Po śmierci Konrada Mazowieckiego rządzone przez niego tereny podzielili między siebie trzej synowie księcia. Wielkopolską zarządzili spadkobiercy Władysława Odonica. Śląsk rozpadł się na cztery dzielnice, których władcy utrzymywali ze sobą napięte stosunki. Wprawdzie wśród panujących nie brakowało zdolnych przywódców, jednak w tym czasie żaden z Piastów nie stawiał już sobie za cel zdobycia władzy w innych dzielnicach. W następnym pokoleniu rozbić polityczne kraju jeszcze się pogłębiło. Około 1285 r. w Polsce istniało 19 księstw, z czego aż 11 na Śląsku. Narastały wzajemne uprzedzenia między mieszkańcami dzielnic. Książęta walczyli ze sobą o poszczególne grody. Zmieniło się także poczucie więzi z dynastią. Jeszcze w XII w. wszystkich Piastów uważano za prawowitych panów całej Polski. W połowie XIII w. mieszkańców poszczególnych ziem łączyła już tylko więź z lokalną linią dynastii.

■ PRZESŁANKI ZJEDNOCZENIA MONARCHII

W drugiej połowie XIII w. na ziemiach polskich zaczęły się ścierać dwie tendencje polityczne. Pierwszą z nich był **partykularyzm**. Księstwami dzielnicowymi zarządzili przedstawiciele czwartego i piątego pokolenia piastowskich książąt, uważający się za równych sobie samodzielnych władców. Nie łączyły ich już ogólnopolskie cele polityczne. Książęta prowadzili ze sobą wojny, zawierali sojusze i zrywali je, rywalizowali o dziedzictwo po zmarłych krewnych oraz przeprowadzali nowe podziały dzielnicowe. Przede wszystkim jednak uniemożliwiali sobie wzajemnie zdobycie dominacji. Sytuacja taka była korzystna dla części możnowładców, którzy na licznych dworach książęcych mogli łatwo zrobić karierę zaspokajającą ich ambicje polityczne oraz rodowe.

Drugą tendencję stanowiło dążenie do **zjednoczenia ziem polskich**. Wśród elit politycznych i samych książąt narastała świadomość negatywnych skutków rozdrobnienia politycznego kraju. Postęp ekonomiczny hamowały ciągłe konflikty wewnętrzne, łupiestwo godziło w interesy kupców i rzemieślników, a liczne granice celne spowalniały rozwój handlu. Ponadto coraz bardziej widoczny stawał się upadek prestiżu politycznego Polski na arenie międzynarodowej. Wzmogły się wpływy polityczne sąsiednich państw, a brak silnej władzy centralnej uniemożliwiał skuteczną obronę przed najazdami pogańskich

Relikwiarz krakowski św. Stanisława ma kształt przedramienia wraz z dłonią skierowaną ku górze w geście błogosławieństwa. Wewnątrz, za szkłem, znajduje się fragment kości świętego. Istnieje jeszcze drugi relikwiarz ręki św. Stanisława, zwany wileńskim.

■ relikwiarz, *Polska*, XVI w.

Tatarów i Litwinów. Rozbicie dzielnicowe spowodowało również straty terytorialne: przejście Pomorza Zachodniego oraz ziemi lubuskiej pod obce panowanie, a także usamodzielnienie się Pomorza Gdańskiego.

Dążenie do scalenia dzielnic dodatkowo wzmacniały pamięć historyczna o wspólnej monarchii i jej dokonaniach oraz rozbudzona w tej epoce świadomość przynależności do jednej wspólnoty etnicznej. Poczucie odrębności narodowej wzrosło, gdy na ziemi polskiej przybyli niemieccy koloniści – mieszczenie oraz chłopi. Polacy zetknęli się z obcokrajowcami, którzy mieli inny – zazwyczaj lepszy – status prawny, przez co często wzbudzali w nich niechęć oraz potrzebę rywalizacji. Odczucia te potęgowały odmienność językowa i obyczajowa, a nawet stroje przybyszów. Poczucie zagrożenia wywołane ich obecnością sprzyjało budowaniu świadomości wspólnotowej. Już na początku XIII w. biskup krakowski Wincenty Kadłubek w swojej kronice przekonywał o wspólnym pochodzeniu Polaków (Lechitów) i zachęcał do bycia dumnym z ich historycznych dokonań. Najdobitniejszy wyraz tęsknoty za zjednoczoną monarchią polską stanowiło proroctwo zawarte w żywocie św. Stanisława z połowy XIII w. Głosiło ono, że cudowne zrośnięcie się ciała męczennika, poćwiartowanego z rozkazu króla Bolesława Śmiałego, zapowiada zespolenie się w jeden organizm rozczłonkowanej na dzielnice Polski.

Do przewyciężenia podziałów dzielnicowych w dużym stopniu przyczynił się Kościół. Metropolia gnieźnieńska była jedyną instytucją scalającą ziemię polską – rozbicie dzielnicowe w dłuższej perspektywie groziło dezintegracją także prowincji kościelnej. Na początku XIII w. od arcybiskupstwa gnieźnieńskiego odłączyło się biskupstwo zachodniopomorskie, a śląscy franciszkanie w latach 80. XIII w. podporządkowali się prowincji saksońskiej. Hierarchowie polscy uznali te wydarzenia za niebezpieczne precedensy. Zaczęli postrzegać jako zagrożenie obecność coraz liczniejszego duchowieństwa niemieckiego, które przybyło na ziemi polskiej wraz z osadnikami. W 1285 r. na synodzie w Łęczycy przyjęto zasadę, że urzędy kościelne w polskiej prowincji mogą obejmować wyłącznie duchowni urodzeni w Polsce i znający język polski. Przeworsował ją arcybiskup Jakub Świnka, dążący ponadto do przywrócenia jedności monarchii. Zdaniem hierarchy mógł tego dokonać jedynie król poprzez narzucenie swojej zwierzchności książętom, a z czasem – zlikwidowanie podziału na dzielnice. Z tej przyczyny arcybiskup zaczął zabiegać w kurii papieskiej o zgodę na koronację królewską. Potrzebował tylko właściwego kandydata, wybranego spośród piastowskich książąt.

JAKUB ŚWINKA

zm. 1314 r.

Arcybiskup gnieźnieński, pochodzący ze Śląska. Był związany z władcami Wielkopolski: Bolesławem Pobożnym oraz Przemysłem II. Po objęciu w 1283 r. metropolii w Gnieźnie bronił uprawnień Kościoła i usiłował odzyskać zwierzchność nad ziemią chełmińską, znajdującą się wówczas w państwie krzyżackim. Podjął działania zmierzające do ograniczenia wpływów niemieckich w polskim Kościele – nakazał m.in. nauczanie zasad wiary w języku polskim. Wspierał także dążenia Przemysła II do odnowienia królestwa. W 1295 r. koronował go

w Gnieźnie. Po zabójstwie władcy początkowo opowiedział się po stronie Władysława Łokietka, jednak ostatecznie poparł dążenia czeskie. W 1300 r. koronował Wacława II, ale rozczarowany jego rządami dwa lata później rozpoczął starania o ich obalenie. Od 1304 r. ponownie wspierał Łokietka i zwalczał jego wrogów, m.in. wytoczył proces kanoniczny biskupowi krakowskiemu Janowi Muskacie, w wyniku którego został on pozbawiony urzędu. Zmarł w 1314 r. – nie doczekał ani przejścia Wielkopolski przez swojego protegowanego, ani jego koronacji.

WALKI O TRON KRAKOWSKI

Duży wpływ na proces jednoczenia się dzielnic miało wymieranie niektórych linii dynastycznych Piastów. W razie braku męskiego potomka książęta zapisywali swoje dzielnice kuzynom. W ten sposób bezdzietna śmierć kilku władców piastowskich w ostatnich dekadach XIII w. doprowadziła do zaburzenia równowagi politycznej. Powoli postępowała konsolidacja ziem piastowskich. Nasiliły się też walki o tron krakowski i odnowiły się dążenia do zdobycia ponadregionalnej władzy oraz korony królewskiej.

Ciąg wydarzeń prowadzących do zjednoczenia kraju zapoczątkowała w 1279 r. śmierć ostatniego przedstawiciela linii małopolskiej – Bolesława Wstydlwego. Dzielnice małopolską (z Krakowem i Sandomierzem) odziedziczył wówczas książę sieradzki **Leszek Czarny**, usynowiony przez Bolesława. Jego rządy przypadły na niezwykle trudny okres buntu rycerstwa oraz najazdu Jaćwingów i Litwinów. Leszek Czarny musiał także zmierzyć się z kolejnymi wyprawami tatarskimi. Utrzymał jednak silne rządy i być może był pierwszym w swoim pokoleniu władcą, który planował zjednoczenie Polski.

Po bezpotomnej śmierci Leszka Czarnego w 1288 r. ponownie rozgorzały walki o tron krakowski. Książę wrocławski **Henryk IV Probus** uzyskał poparcie innych książąt śląskich oraz władcy wielkopolskiego **Przemysła II**. Po jego stronie opowiedzieli się także krakowscy mieszczenie, przeciwko wystąpiła zaś zbrojnie koalicja książąt kujawskich i mazowieckich – najbliższych krewnych Leszka Czarnego. Wśród nich znajdował się przyrodni brat zmarłego, książę brzeski **Władysław Łokietek**, który uznał się za jego głównego spadkobiercę, a tym samym pretendenta do tronu krakowskiego. Walki trwały wiele miesięcy. Ostatecznie zwyciężył Henryk Probus. Władca zajął Kraków i jako pierwszy polski książę podjął oficjalne starania o koronę królewską na dworze papieskim (według kronikarskiej wzmianki zainspirowała go legenda o św. Stanisławie). Jednak już w 1290 r. działania te przerwała jego niespodziewana i bezpotomna śmierć. Na mocy testamentu Henryka Probusa księstwo krakowskie odziedziczył Przemysł II, a księstwo wrocławskie – Henryk III, książę głogowski.

Ostatnia wola Henryka Probusa nie spotkała się z uznaniem innych książąt. Wybuchły kolejne walki. Władysław Łokietek zajął zbrojnie m.in. Sandomierz. W tym czasie niestabilność polityczną w Polsce postanowił wykorzystać król czeski **Wacław II**. Wystąpił on z pretensjami do tronu krakowskiego. Powołał się przy tym na testament swojej ciotki, Gryfiny, wdowy po Leszku Czarnym. Miała ona rzekomo przekazać ziemię krakowską i sandomierską czeskiemu władcy. Mimo niepewnych podstaw tych roszczeń – zgodnie z polskim prawem testament nie był prawnym – Wacław II działał niezwykle skutecznie. W 1291 r. opanował Kraków i wymusił na księciu Przemysle II rezygnację z pretensji do księstwa małopolskiego. Pozyskał miejscowe rycerstwo poprzez nadanie mu w **Lutomysłu** przywileju gwarantującego zachowanie dotychczasowych uprawnień stanowych. W następnym roku pokonał Władysława Łokietka, odebrał mu ziemię sandomierską, a pozostawił jedynie ziemię sieradzką i brzeską – w zamian za hołd lenny.

Ingerencja króla czeskiego doprowadziła do nowej, niebezpiecznej sytuacji. Do tej pory o władzę w Polsce rywalizowali wyłącznie książęta z dynastii Piastów. Opanowanie południowej części kraju przez obcego władcę groziło

Wacław II był nie tylko władcą, lecz także utalentowanym autorem wierszy miłosnych i znawcą poezji rycerskiej. Ilustracja, na której został przedstawiony, pochodzi z *Kodeksu Manesse* – jednego z najważniejszych zbiorów poezji średniowiecznej.

■ miniatura, Niemcy, XIV w.

trwałym podziałem tego terytorium. W tym samym czasie północne prowincje Polski scalał książę wielkopolski Przemysł II. Wacław II musiał zaniechać dalszej ekspansji i przyłączyć zajęte dotychczas dzielnice bezpośrednio do Czech. O prawdopodobieństwie takich zamierzeń dowodzą jego decyzje wobec księstw śląskich. Były one najbardziej rozdrobnione i zostały przez niego zmuszone w latach 1289–1292 do złożenia hołdu lennego królowi czeskiemu.

■ PIERWSZA KORONACJA

Na początku lat 90. XIII w. po władzę ponadregionalną sięgnęli władcy dwóch ośrodków: małopolskiego i wielkopolskiego. Książę Przemysł II po śmierci swojego stryja, Bolesława Pobożnego, sprawował władzę w całej Wielkopolsce. Kiedy w 1294 r. zmarł bezpotomnie Mściwój II, Przemysł II odziedziczył także Pomorze Gdańskie (oba księżęta nie mieli męskich potomków i dlatego zawarli wcześniej układ dotyczący sukcesji). Rozpoczął wówczas starania na

ZIEMIE POLSKIE POD KONIEC XIII WIEKU

? PRACA Z MAPĄ

1. Wymień nazwy terenów tworzących państwo Przemysła II.
2. Wskaż ziemie polskie, które udało się zjednoczyć władcom czeskim.

dworze papieskim o koronację królewską. Prawdopodobne jest, że myślał o niej już wcześniej – ustępując przed Wacławem II, wywiózł bowiem z Krakowa insygnia koronacyjne. Uzyskał poparcie arcybiskupa Jakuba Świnki, który wyjednał zgodę papieską i w 1295 r. w Gnieźnie uroczyście koronował go na króla Polski. Był to akt niezwykle doniosły, ponieważ przerywał długi okres upadku prestiżu politycznego monarchii polskiej i dezintegracji jej terytorium. Od poprzedniej koronacji – Bolesława Śmiałego w 1076 r. – minęło 219 lat.

Śmierć Przemysła w Rogoźnicy przedstawił Jan Matejko. Obraz ukazuje króla Przemysła II walczącego z napastnikami w sali paradnej. W rzeczywistości do zamachu doszło w sypialni podczas snu władcy. Zdążył on dobrać miecza, ale został ciężko raniony i uprowadzony, po czym zmarł w wyniku utraty krwi. ■ obraz, Polska, XIX w.

Wskrzeszone przez Przemysła II kadłubowe Królestwo Polskie istniało niecały rok. Na początku 1296 r. w Rogoźnicy król został zamordowany. Zamachowców najprawdopodobniej nasłali Brandenburczycy, obawiający się, że wzrost potęgi wielkopolskiego władcy zagrozi ich ekspansji na Pomorze Gdańskie (margrabiowie brandenburscy rościli sobie pretensje do tej prowincji). Być może, co sugerują źródła, w spisku uczestniczyli też niektórzy wielkopolscy możnowładcy, skonfliktowani z królem (Rocznik Traski tak odnotował to wydarzenie: *Przemysław król Wielkopolski został zabity przez swoich rycerzy zaiste ku hańbie Polaków*).

TEKST ŹRÓDŁOWY
KORONACJA PRZEMYSŁA II

Ceremonia koronacji królewskiej Przemysła II była pierwszą od ponad dwóch wieków, dlatego budziła wielkie emocje. Jej przebieg został opisany w XIV-wiecznej *Kronice wielkopolskiej*.

Dalej w roku Pańskim 1295 Przemysł drugi, książę Wielkopolski, został namaszczony i koronowany na króla przez czcigodnych ojców panów: Jakuba, arcybiskupa gnieźnieńskiego, Jana Gerbicza, biskupa poznańskiego, Wysława włocławskiego, Konrada lubuskiego i Gosława płockiego, biskupów [...] w kościele gnieźnieńskim [...]. Dalej w roku pańskim 1296, gdy ten król w mieście Rogoźnie obchodził uroczystość Siedemdziesiątnicy, Niemcy, powodowani gniewną zazdrością, że ten król

otrzymał królewskie berło, mianowicie margrabia Otto Długi, z innym Ottonem [i] z margrabią Janem [...], wystali wielu zbrojnych ludzi, aby go pojмали ukradkiem. Ci, wszedłszy do miasta wczesnym rankiem w Środę Popielcową, pojмали go, zadawszy mu ciężkie rany. Nie wystarczyła im jednak tak sroga jego niewola, więc ponieważ nie mogli czy nie mogliby swobodnie uprowadzić go do swego kraju, zadawszy mu zbyt silne ciosy, zgładzili go okrutnie.

Źródło: J. Jasińska, T. Jasiński, *Wybór źródeł do nauki historii starożytnej i średniowiecznej*, Warszawa 1999, s. 105–106.

? PRACA Z TEKSTEM ŹRÓDŁOWYM

1. Wyjaśnij, dlaczego zginął Przemysł II.
2. Omów znaczenie koronacji władcy dla procesu zjednoczeniowego ziem polskich.

KTO ODNOWIŁ KRÓLESTWO POLSKIE?

Druga połowa XIII w. była na ziemiach polskich niezwykle burzliwym okresem, zakończonym odbudową królestwa. W niedługim czasie zmarło bezpotomnie kilku najważniejszych książąt piastowskich: w 1288 r. Leszek Czarny (w wyniku epidemii), w 1290 r. – Henryk IV Probus (otruty), a w 1294 r. – Mściwój II. Walki o ich ziemie, toczone przez kilku pretendentów do spadku po nich, ściśle łączyły się z rywalizacją o prymat polityczny. Dlatego kwestia, którego z władców należy uznać za odnowiciela królestwa, budzi kontrowersje.

Wielkopolska próba odbudowy

Przemysł II już w 1288 r. zawarł układ z Mściwojem II w Kępnie. Na mocy tego porozumienia miał po nim odziedziczyć ziemie pomorskie. Mimo że po zgonie Henryka Probusego księciu wielkopolskiemu nie udało się utrzymać Krakowa, już pół roku po przejściu Pomorza (w 1295 r.) władca koronował się na „króla Polski i księcia Pomorza”. Przyczynił się do tego arcybiskup gnieźnieński Jakub Świnka. Hierarcha włożył na głowę Przemysła II koronę mimo ciężących na nim podejrzeń o morderstwo pierwszej żony, pomawianej o nieplodność. Dziewięć miesięcy po koronacji, w lutym 1296 r., Przemysł II został zraniony i porwany w Rogoźnie. Król nie przeżył, a napastnicy porzucili jego ciało. O morderstwo oskarżono Brandenburczyków, lecz nie można wykluczyć, że do spisku doszło z inicjatywy rodów możnowładczych: Zarembów i Nałęczów. Przemysł II, podobnie jak wielu innych książąt piastowskich w tamtym okresie, nie pozostawił następcy tronu.

Działania zjednoczeniowe w Małopolsce

Przemysł II powrócił do wielkopolskiej koncepcji Polski Bolesława Chrobrego, ponieważ nie zdołał utrzymać władzy w Krakowie. Rządy objął tam książę czeski Wacław II z rodu Przemyślidów, w 1297 r. koronowany na króla Czech, a w 1300 r. – także Polski. Wacław II zjednoczył Małopolskę, Wielkopolskę, Kujawy Brzeskie, ziemie sieradzka i łęczycka oraz Pomorze Gdańskie. Poza jego zwierzchnictwem pozostawały Mazowsze i Śląsk Wrocławski. Potężny władca mógł zagwarantować spokój wewnętrzny, praworządność i rozwój

handlu, dlatego część historyków uważa, że to Wacław II doprowadził do odnowienia Królestwa Polskiego po okresie rozbitcia dzielnicowego, a deprecjonowanie jego zasług wynika z przyczyn ideologiczno-narodowych – król nie pochodził bowiem z dynastii Piastów.

Jakim władcą był Władysław Łokietek?

Odrodzenie państwa polskiego często przypisuje się Władysławowi Łokietkowi. Jako jeden z książąt kujawskich nie miał na najsilniejszej pozycji wśród walczących o koronę Piastów – ponosił porażki w starciach z silniejszymi przeciwnikami. Nie mógł się mierzyć z Wacławem II, jednak nigdy nie rezygnował i starał się wykorzystać każdą sytuację. Po wojnie Przemyślidów o tron węgierski Łokietek zawarł sojusz z Węgrami. Dzięki uzyskanej pomocy w 1304 r. wkroczył do Małopolski. W 1305 r. Wacław II zmarł na gruźlicę, a jego syn Wacław III został rok później zasztyłowany. W wielu dzielnicach rządy starostów narzuconych przez Wacława II ograniczały pozycję możnowładztwa. Małopolanom nie odpowiadała ponadto wiodąca pozycja Wielkopolski. W tych okolicznościach pojawiła się szansa na zdobycie szerszego poparcia przez księcia kujawskiego. Dzięki temu w 1320 r. Władysław Łokietek koronował się w Krakowie na króla Polski. Jednak bilans nieustannie prowadzonych przez niego wojen okazał się niekorzystny. Pochłonięty konfliktami monarcha nie był w stanie reformować państwa i scalać go wewnętrznie. Swojemu synowi, Kazimierzowi Wielkiemu, w 1333 r. pozostawił w spadku jedynie Małopolskę i Wielkopolskę.

■ PRZEMYŚLIDZI NA POLSKIM TRONIE

Do walki o dziedzictwo Przemysła II (w tym o tytuł królewski) przystąpiło dwóch pretendentów z rodu Piastów: książę Henryk Głogowski, najsilniejszy spośród książąt śląskich, któremu zmarły władca zapisał swoje ziemie w testamencie, oraz Władysław Łokietek. Ten ostatni zajął Pomorze Gdańskie, a następnie – po zdobyciu przychylności lokalnego możnowładztwa – także większą część Wielkopolski (z Poznaniem, Gniezmem i Kaliszem). Wkrótce potem zawarł kompromis z Henrykiem Głogowskim. Odstąpił mu zachodnią część Wielkopolski i adoptował jego najstarszego syna, który w przyszłości miał przejąć dziedzictwo – w tym czasie bowiem Łokietek nie miał męskiego potomka.

Łokietek rządził jednak Wielkopolską nieudolnie. Szybko zraził do siebie tamtejsze duchowieństwo i możnowładztwo. Sytuację wykorzystał król czeski Wacław II, który najpierw po raz kolejny zmusił księcia do uległości i obietnicy złożenia hołdu, a następnie w 1300 r. zajął zbrojnie Wielkopolskę oraz Pomorze Gdańskie. Wielkopolanie, negatywnie ustosunkowani do Łokietki, przyjęli zyczliwie tę interwencję i zmusili księcia kujawskiego do ucieczki. Pod panowaniem Wacława II znalazła się większość ziem piastowskich. Jego zwierzchności nie uznali jedynie książęta mazowieccy. Jeszcze w tym samym roku arcybiskup Jakub Świnka, nie czekając na zgodę Stolicy Apostolskiej, koronował Wacława II na króla Polski.

Czeski władca zaprowadził w kraju twarde rządy. Usprawnił administrację poprzez ustanowienie w każdej dzielnicy urzędu starosty. W ten sposób formalnie nie naruszył przywileju łutomyskiego z 1291 r., na mocy którego zobowiązał się obsadzać stare urzędy ziemskie w porozumieniu z możnowładcami. Na starostów wyznaczał Czechów i Niemców. Sprawowali oni władzę wykonawczą, administracyjną i sądowniczą. Nie mieli jedynie prawa wydawać własnych przywilejów. W czasach ich rządów na ziemiach polskich zapanował spokój. Jednak z biegiem czasu polityka personalna Wacława II – m.in. wybór ziemczonogo Ślązaka, Jana Muskaty, na biskupa krakowskiego – zaczęła budzić sprzeciw. Wykorzystał to książę Władysław Łokietek, który w 1304 r., po uzyskaniu wsparcia militarnego króla węgierskiego, wrócił z wygnania i opanował ziemie: wiślicką oraz sandomierską. Jego działania poparło także rycerstwo małopolskie. Odnoszenie dalszych sukcesów umożliwiły mu zgon Wacława II w 1305 r. oraz bezpotomna śmierć Wacława III w następnym roku. Dynastia Przemyślidów przestała wówczas istnieć, a Czechy pogrążyły się w kilkuletniej wojnie domowej. Oznaczało to koniec trwającej zaledwie sześć lat polsko-czeskiej unii dynastycznej i umożliwiło powrót Piastów na polski tron.

Grosz praski, wprowadzony przez Wacława II, stał się najpopularniejszą monetą w średniowiecznej Europie Środkowej. Powszechność jego zastosowania przyczyniła się do ułatwienia rozliczeń handlowych.
■ srebrna moneta, Czechy, XIII/XIV w.

ĆWICZENIA

1. Przedstaw sytuację polityczną na ziemiach polskich po śmierci Henryka Pobożnego.
2. Wyjaśnij przyczyny pojawienia się tendencji zjednoczeniowych w okresie rozbitcia dzielnicowego.
3. Podaj okoliczności odrodzenia się Królestwa Polskiego w czasach Przemysła II.
4. Omów przebieg panowania czeskiego w Polsce.

DLA ZAINTERESOWANYCH

B. Nowacki, *Przemysł II*, Poznań 1995.

Polska dzielnicowa i zjednoczona. Państwo – społeczeństwo – kultura, red. A. Gieysztor, Warszawa 1972.